

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.25>

ВЗАЄМОДІЯ МІЖ МІЖНАРОДНИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ ТА ПУБЛІЧНИМ МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ: ПИТАННЯ КОНФЛІКТУ, НОРМ ТА ЇХ РЕГУЛЮВАННЯ

Кузьменко О.Ю.,

старший викладач кафедри економіки та морського права,
Херсонська державна морська академія,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7542-7322>

Панасевич Л.А.,

капітан юстиції,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
правового забезпечення військ (сил)
кафедри правового забезпечення
Національний університет оборони України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8011-7054>

Новосад І.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного
та міжнародного права,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1202-028X>

Кузьменко О.Ю., Панасевич Л.А., Новосад І.В. Взаємодія між міжнародним приватним правом та публічним міжнародним правом: питання конфлікту, норм та їх регулювання.

Міжнародне приватне право та міжнародне публічне право – галузі права, які регулюють різні аспекти відносин між державами та іншими суб'єктами. Їхня взаємодія – багатогранний процес, який багатогранно відображає різні аспекти відносин між державами і прямо впливає як на відносини між суб'єктами права, так і на міжнародну політику. З одного боку, ці дві галузі міжнародного права мають спільні цілі та принципи, такі як забезпечення справедливості, рівності та захисту прав людини. З іншого боку, існують розбіжності, які можуть призвести до конфлікту між нормами цих галузей права. У таких випадках необхідно вирішити, яка норма повинна бути застосована. У контексті взаємодії виникає питання застосування норм міжнародного права до приватноправових відносин. У деяких випадках норми міжнародного права можуть застосовуватися безпосередньо до приватноправових відносин. У таких випадках норми міжнародного права мають пріоритет перед нормами національного права. Російське вторгнення в Україну стало серйозним порушенням норм міжнародного права. У відповідь на це порушення Україна та інші країни застосували низку заходів, спрямованих на захист прав і безпеки людей. Важливо, щоб норми

міжнародного та публічного права продовжували застосовуватися в Україні для захисту прав і безпеки людей. Збройні конфлікти зазвичай супроводжуються масштабними порушеннями прав людини, такими як вбивства, катування та депортація. В таких умовах важливо, щоб норми міжнародного та публічного права продовжували застосовуватися для захисту прав і безпеки людей. Однак застосування цих норм може бути ускладнене через особливі умови збройного конфлікту. У даній роботі зроблена спроба окреслити основні аспекти взаємодії між міжнародним приватним правом та публічним міжнародним правом з точки зору конфлікту, норм та їх регулювання в контексті історичного підходу та сучасних викликів.

Ключові слова: конфлікт, взаємодія, правова відносина, порушення прав, безпека, захист, міжнародне приватне право, міжнародне публічне право.

Kuzmenko O., Panasevych L., Novosad I. The constitutional right to a jury trial and a fast trial: the experience of the United States, international private law, international public law.

International private law and international public law are branches of law that regulate various aspects of relations between states and other subjects. Their interaction is a multifaceted process that

multifacetedly reflects various aspects of relations between states and directly affects both relations between legal entities and international politics. On the one hand, these two branches of international law have common goals and principles, such as ensuring justice, equality and protection of human rights. On the other hand, there are differences that can lead to a conflict between the norms of these branches of law. In such cases, it is necessary to decide which norm should be applied. In the context of interaction, the question of applying the norms of international law to private law relations arises. In some cases, norms of international law can be applied directly to private law relations. In such cases, norms of international law have priority over norms of national law. The Russian invasion of Ukraine was a serious violation of international law. In response to this violation, Ukraine and other countries implemented a number of measures aimed at protecting people's rights and security. It is important that the norms of international and public law continue to be applied in Ukraine to protect the rights and safety of people. Armed conflicts are usually accompanied by large-scale human rights violations, such as killings, torture and deportation. In such conditions, it is important that the norms of international and public law continue to be applied to protect the rights and safety of people. However, the application of these norms may be complicated due to the special conditions of an armed conflict. In this work, an attempt is made to outline the main aspects of the interaction between private international law and public international law from the point of view of conflict, norms and their regulation in the context of the historical approach and modern challenges.

Key words: conflict, interaction, legal relations, violation of rights, security, protection.

Постановка проблеми. Взаємодія міжнародного приватного права та публічного права впродовж останніх 30 років стає одним із найважливіших аспектів правових відносин, особливо на фоні загострення міжнародних конфліктів. Постає складна проблема взаємодії, яка вимагає постійного аналізу, досліджень та розвитку відповідного правового регулювання. Компетентні міжнародні органи, держави та академічна спільнота продовжують працювати над розміщенням ефективних рішень для забезпечення гармонійної взаємодії між цими двома галузями права.

Наразі не існує єдиного загальноприйнятого способу розуміння міжнародного приватного права. З точки зору національного законодавства виникає сукупність колізійних норм, які розділяють сфери дії правових систем різних країн у приватноправових відносинах шляхом визначення змісту того, яка з них норма повинна застосовуватися (колізійне право). Обов'язковими (ім-

перативними) нормами розглядають ті взаємодії, які не можуть бути виключені, змінені чи обмежені різною волею сторін. А отже можуть претендувати на розуміння їх як стандартів. Подібним чином міжнародне приватне право розуміється в більшості країн світу або вважається необхідним елементом у більш широких рамках.

Взаємодія міжнародного приватного права та публічного права визначає норми та принципи, які регулюють відносини між державами, включаючи правові аспекти дипломатичних, економічних, соціальних та культурних зв'язків. Конфлікти між МПП та ПМП можуть виникати, коли норми цих двох галузей права потребують повідомлення одна одній. Наприклад, якщо одна норма забезпечує суверенність держави для регулювання своїх внутрішніх справ, а інша (міжнародна) — встановлює обов'язкові правила для вирішення спорів між приватними суб'єктами, які мають зовнішні елементи.

Стан опрацювання цієї проблематики потребує сучасних підходів та вивчення академічною спільнотою, враховуючи новітні виклики. Даний напрям активно вивчався такими науковцями як: Т.А. Гречка [1, с. 303], Мережко Н.В. [2, с. 18], С.О. Борисевич [3, с. 18] та інші. Але попри досить високий інтерес, тематика не до кінця вивчена, що й стало підставою для вибору теми дослідження.

Мета статті — висвітлення проблеми взаємодії міжнародного приватного права та публічного міжнародного права: питання конфлікту, норм та їх регулювання.

Виклад основного матеріалу. Стаття 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» [5] визначає предмет і мету цього Закону, а також вказує на регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом. Мета Закону — забезпечення справедливого, рівного і ефективного захисту прав і інтересів фізичних і юридичних осіб, пов'язаних з приватноправовими відносинами. У статті 1 Закону зазначено, що іноземний елемент може бути присутнім у приватноправовому контексті у різних формах:

- суб'єкти відносини мають різне громадянство або місце проживання;
- об'єкт відносини знаходиться на території іноземної держави;
- правовідносини виникають, змінюються або припиняються внаслідок дій, що мали місце на території іноземної держави;
- правовідносини підлягають виконанню на території іноземної держави;
- правовідносини регулюються правом іноземної держави.

Наявність іноземного елемента у приватноправових відносинах може спричинити певні труднощі у його регулюванні, оскільки в такому

разі може виникнути колізія між правом України та правом іноземної держави. Для вирішення таких колізій законодавством передбачено колізійні норми, які визначають, яке саме право підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом. Дані колізійні норми можуть бути встановлені як конкретним законом, так і міжнародним договором України або судовим прецедентом. Застосування колізійних норм дозволяє забезпечити справедливе і рівне застосування права до усіх учасників приватноправових відносин, незалежно від їхнього громадянства або місця проживання.

Потребою взаємодії різних напрямів права постійно зростає і крізь необхідність реалізації численних транскордонних проектів і є результатом прогресуючої глобалізації, масового використання Інтернету та відкриття нашої держави світовій спільноті. До прикладу, навіть проведення навчальних заходів для студентів у форматі обміну досвідом потребує спільних підходів до вирішення спільних завдань та проблем. Виразом вищезазначених тенденцій є прийняття Угоди про Асоціацію з ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС [6] має важливе значення для України в контексті міжнародного приватного права. Документ встановлює основу для посилення політичного діалогу, співпраці та взаємодії у різних сферах, включаючи спільну зовнішню політику та політику безпеки. Крім того, угода стосується спільних питань справедливості, свободи та безпеки, а також торгівлі та економічної співпраці. Завдяки угоді Україна прагне привести свою правову та нормативну базу у відповідність зі стандартами ЄС, що матиме значні наслідки для міжнародного приватного права.

В англосаксонських країнах та деяких інших країнах (наприклад, у Франції) до розуміння міжнародного приватного права підходять значно ширше, включаючи також право міжнародного цивільного процесу, яке регулює провадження у справах приватного права, які пов'язані з іноземною державою, головним чином шляхом визначення правил національна юрисдикція ініціює перебіг та припинення провадження, а також визнання та виконання іноземних судових рішень. При цьому предметом регулювання обох частин міжнародного приватного права (колізійної та матеріальної) є міжнародні відносини у сфері приватного права; тому їх функція полягає у відповідному регулюванні цих відносин.

Колізійне регулювання у спосіб, що характеризує міжнародне приватне право у вузькому розумінні, визначає цілі, до яких може законодавець схилитися, використовуючи норми цього права, зокрема:

– грамотне та професійне забезпечення міжнародного правосуддя у сфері приватного права

шляхом визначення авторитетним для оцінки даної фактичної ситуації чи правовідносин права, з урахуванням усіх обставин сторін;

– забезпечення безпеки та визначеності міжнародної торгівлі у справах приватного права, сприяння та підтримка відносин приватного права за межами національних кордонів;

– захист цінностей та інтересів, яким надається перевага в національному і матеріальному;

– забезпечення міжнародного балансу між правовими системами різних країн, враховуючи пріоритети та інтереси держави тощо.

Попри розбіжності у визначенні цілей сучасного міжнародного приватного права, слід констатувати, що воно постійно трансформується, відповідно до потреб та норм політики окремих держав або їх окремих груп.

Міжнародне приватне право розвинулося в самостійну галузь права в середині 19 століття. Найбільше завдяки досягненням німця Фрідріха Карла фон Савіньї (1779–1861). Він запропонував революційну зміну підходу для вирішення конфліктів, що виникають між різними правовими системами. Савіньї починав з індивідуальних правовідносин і робив наголос на зв'язку між конкретним співвідношенням з певною правовою сферою. За його твердженням головне призначення гармонійної взаємодії для:

– права особи та її місця проживання;

– речового права;

– сімейних відносин - право місця проживання чоловіка або батька;

– спадкової справи – права місця проживання спадкодавця;

– форми правових актів – права місця вчинення конкретної дії.

З точки зору колізійного права усі правові системи є еквівалентні, а застосовне за місцем знаходження правовідносин право, має застосовуватися незалежно від того, чи є це право власне, чи іноземне. Ф.К. фон Савіньї визнав необхідність обмежень у застосуванні іноземного права, які полягають у наданні пріоритету держави суду та виключенні положень іноземної держави, що передбачають інститут невідомий чинному закону за місцем знаходження суду.

У розвиток нової концепції міжнародного приватного права XIX століття зробив свій внесок і представник італійської доктрини Паскуале Станіслао Манчіні (1817–1888). Він створив альтернативу визначенню застосовуваного права, в основі якого використовується місце проживання. Воно раніше широко використовувалося в особистих, сімейних і спадкових справах, у формі громадянства, яке позначає особливий правовий зв'язок між особою та державою. За переконанням вченого, особистим законом людини має бути право країни, громадянином якої вона є.

У 20 столітті було розроблено нові концепції

вирішення конфлікту правових систем. Насамперед, у США та Франції. Особливої уваги заслуговують два твердження:

- вирішення «колізійних норм» за допомогою загальних і абстрактних колізійних норм є не виправданим, оскільки це унеможливує індивідуальний аналіз конкретного випадку;

- вирішення колізій правових систем не може здійснюватися у відриві від змісту їх матеріальних норм, оскільки визначення застосовного права має бути елементом пошуку справедливого вирішення всієї конкретної справи, а не лише її конфліктний аспект.

Сучасне (на відміну від «класичного») міжнародне приватне право еволюційно розвивалося з другої половини ХХ ст. Його можна охарактеризувати як: початкова гострота форми пом'якшена, попередня узгодженість структури послабилася, раніше жорсткі норми стали гнучкішими, а обмеження непереборних правил порушені. Саме порушення усіх існуючих норм і правил ми спостерігаємо в період російсько-української війни. Це історичний час, який дає нам змогу бачити наочно і відчувати порушення усіх міжнародних стандартів та правил.

Колізійні норми та критерії прив'язки правовідношення до права конкретної країни, такі як громадянство, місце проживання, місце перебування, місце укладення договору, місце знаходження речей або місце делікту, були суттєво уточнені за останні 100 років.

Міжнародне приватне право та міжнародне публічне право є двома різними галузями міжнародного права, які мають різні цілі та регулюють різні види відносин. Міжнародне приватне право регулює відносини між фізичними та юридичними особами, які мають зв'язок з декількома державами. Міжнародне публічне право регулює відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права.

Незважаючи на ці відмінності, між міжнародним приватним правом та міжнародним публічним правом існує взаємодія. Ця взаємодія може проявлятися у таких формах, як:

- конфлікт норм;
- взаємодоповнюваність норм;
- взаємозалежність норм тощо.

Іноді норми міжнародного приватного права та міжнародного публічного права можуть вступати в конфлікт. Наприклад, норма міжнародного приватного права може вимагати застосування права однієї держави, а норма міжнародного публічного права може забороняти застосування цього права. У таких випадках необхідно вирішити, яка норма має пріоритет.

Норми міжнародного приватного права та міжнародного публічного права можуть також доповнювати одна одну. Наприклад, норма міжнародного публічного права може встановлюва-

ти загальні принципи, які потім застосовуються нормами міжнародного приватного права.

Норми міжнародного приватного права та міжнародного публічного права можуть бути взаємозалежними. Зокрема, норма міжнародного публічного права може створювати умови для розвитку норм міжнародного приватного права.

Найбільш поширеним видом взаємодії між міжнародним приватним правом та міжнародним публічним правом є конфлікт норм. Конфлікт норм виникає тоді, коли норми двох галузей права регулюють одну й ту саму ситуацію, але визначають різні права та обов'язки. Розв'язання конфлікту норм є складним завданням. У міжнародному праві немає єдиного правила, яке визначало б, яка норма має пріоритет у разі конфлікту. У кожному конкретному випадку необхідно враховувати всі обставини справи, зокрема, природу норм, які вступають у конфлікт, їх мету та значення.

У деяких випадках конфлікт норм може бути вирішений шляхом прямого застосування міжнародної норми. Наприклад, норма міжнародного публічного права може прямо забороняти застосування норми міжнародного приватного права.

Висновки. Взаємодія між МПП та МПРП є важливою для забезпечення справедливого та ефективного регулювання приватноправових відносин з іноземним елементом. Для ефективного вирішення питань, що виникають у цьому контексті, необхідно:

- розробити єдині підходи до вирішення колізії норм між різними нормами права;
- удосконалити механізми застосування норм міжнародного права до приватноправових відносин;
- сприяти розвитку міжнародного співробітництва;
- розробити єдині підходи, які враховували б як спільні, так і відмінні риси цих двох галузей міжнародного права.

Крім того, важливо удосконалити механізми застосування норм міжнародного права до приватноправових відносин. Це допоможе забезпечити ефективний захист прав і інтересів учасників приватноправових відносин, що особливо актуально на тлі міжнародних конфліктів у глобальному вимірі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гречка Т.А. Правова природа міжнародного приватного права і його місце в правовій системі України. Держава і право: збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». Київ. 2011. С. 303–309.
2. Мережка О.О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом. Юридична газета. № 17. 2004. 18 с.

3. Борисевич С.О. Критерії розмежування публічного і приватного права. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nrzd/2011_2/1.pdf (дата звернення 29.09.2023 р.).
4. Мережко О.О. Співвідношення міжнародного приватного з міжнародним публічним правом. Юридична газета. № 17, 2004. 22 с.
5. Закон України «Про міжнародне приватне право». Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення 29.09.2023 р.).
6. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 29.09.2023 р.).